

In het boek “Op klompen door de dessa” vertellen Nederlanders die als militair in Nederlands-Indië zijn geweest hun verhaal aan schrijver Hylke Speerstra. Het verhaal van Jogchem Hoornveld (*1913 †2016) staat hieronder (leestijd 15 minuten). Wil je alle verhalen lezen, dan is het boek te koop: Op klompen door de dessa, Hylke Speerstra, ISBN 9789046706251.

Post uit Soerabaja. Jogchum Hoornveld (1913)

‘Het jappenkamp lag diep in de rimboe van Borneo. De Japanners waren gekomen, hadden ons vliegveld ingepikt en wij waren hun slaven geworden. Drie jaar jappenkamp, een en al ellende, ik woog op het laatst nog tweeënveertig kilo. Vluchten? Onmogelijk. In de oerwouden zouden we omkomen. De wijk nemen over de honderden kilometers lange en wilde rivier de Barito, stroomafwaarts naar het zuiden? Ook onmogelijk. In Bandjermasin, aan de zuidkust, zaten de Jappen ook. Ik was onderofficier in het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger geweest, ondertussen had ik van mijn gevangengenomen groep al een man of zes verloren. Mishandeling, honger, ziekte, het ging maar door.’

Jogchum Hoornveld vertelt het ogenschijnlijk onaangedaan. Honderd jaar oud is hij, bij drie wrede oorlogen was hij betrokken, en hij heeft ze allemaal overleefd. Maar hoe? Hij oogt als een man zonder emoties.

‘Ik heb ze wel,’ zegt hij, ‘maar ik loop er liever niet mee te koop.’

Dat jappenkamp. ‘Op een keer hadden we er in het oerwoud weer een rottag van dwangarbeid opzitten. Tegen de avond dreven ze ons in het kamp terug. Die dag lagen er drie dode kameraden bij de poort. Uitgemergeld. We waren er voorbij voor ik kon vaststellen of mijn makker Jentsje Beetstra erbij lag. Ik herinnerde me hoe zwak ik hem die ochtend had aangetroffen. De jongen kon niet meer staan, zijn benen waren stokken geworden. Af en toe knikten zijn knieën helemaal naar achteren door, dan kon hij geen kant meer op. Maar zijn gevoel voor humor verliet Jentsje nooit. “Jogchum,” zei hij dan, “wil jij me weer even in de vooruit zetten?” Dan duwde ik zijn vleesloze staken maar weer wat recht. Naakt, nog niet eens een onderbroek droegen we. Een lapje voor het kruis, dat was alles.

Drie doden naast de poort van het kamp. Lag Jentsje Beetstra daarbij?’

‘Je moet niet vergeten, toen ik ter wereld kwam, moest de Eerste Wereldoorlog nog beginnen. Ook toen was het geen hosanna.’

Jogchem vertelt dat zijn familie van vaderskant van het Hoornsterveld achter Hoornsterzwaag stamde. Daarmee meteen zijn achternaam verklarend. Tegen het schamele decor van plaggenhutten heersten daar aan het begin van de eeuw armoe, onrecht en anarchie. Later, toen ze in het dorp Hommerts bij Sneek woonden, was de spoeling in het gezin van Hessel en Lysbeth Hoornveld nauwelijks minder dun.

‘Je kunt op betere tijden gaan zitten wachten, of je pakt je biezen. Mijn voorouders deden het laatste. Heit, die van 1880 was, kon in de Duitse melkstallen aardig meer verdienen dan bij zijn Friese boer en

had zijn conclusies snel getrokken. Niet lang na 1900 kwam hij met mijn mem bij een boer in Westfalen terecht. Daar werd ik op oudejaarsavond 1913 geboren. Zalig uiteinde, zullen we maar zeggen.'

De zomer daarna brak de Eerste Wereldoorlog uit. Honderdduizenden Duitse jongens werden de loopgraven in gedreven. Kanonnenvlees: twee jaar later was er een nijpend tekort aan melkknechten. De landbouw als oorlogsindustrie. Deswegen kon een Friese melkknecht goed verdienen, en als zijn vrouw ook nog meewerkte, ausgezeichnet.'

Nederland bleef in die oorlog neutraal, maar mobiliseerde wel zijn leger. Zijn vader Hessel zou niet aan de mobilisatie ontkomen en moest terug naar Nederland. De eerste oorlog was in zijn bestaan gekomen.

'Mijn mem, een redzame Groninger schippersdochter uit Nieuwolda, die niet bang was voor een beetje werk, bleef alleen met ons achter. Heit en mem hadden in Westfalen een beste boer gevonden, en een meelevende Bäuerin. Later zou mem vaak zeggen: "Beter dan in Duitsland zullen we het in Friesland nooit krijgen." Maar mijn ouders bleven naar elkaar verlangen, en heft miste zijn kinderen natuurlijk ook.'

Dus reisde Elizabeth Hoornveld-de Vries in de loop van de oorlog terug naar Nederland. Ze had een tweedehands Kinderwagen (een bijnaam voor het Duitse automerk DKW) uit de negentiende eeuw op de kop getikt. Het vehikel moet het midden hebben gehouden tussen een mand op wielen en een kruiwagen. In deze kinderwagen lag een zuigeling van een paar maanden. Op een plankje boven de baby zat een kleuter en aan moeders hand hing een meisje van zeven jaar. 'Die kleuter was ik,' kan Jogchum Hoornveld bijna een eeuw later zeggen.

'Ze vertrok 's ochtends vroeg, om acht uur 's avonds was ze met haar kinderkruiwagen in Keulen, we hebben die nacht in de Dom doorgebracht. Zo indrukwekkend als in de Dom zou het in de hemel ook wel zijn.'

Een paar dagen later stond de moeder bij 's Heerenberg aan de Nederlandse grens en kon ze Hommerts bij wijze van spreken ruiken. Natuurlijk, er was oorlog, de gulden devalueerde, maar de kinderen zagen de man terug die hun vader was. 'Toen er laat in 1918 een einde aan de Eerste Wereldoorlog kwam, was Duitsland oorlogsmoe en straatarm. Heit had er niets meer te zoeken.'

Hij vond werk bij een boer, het gezin belandde in een oude openhuidse woonark in Koufurderrige achter Hommerts. 'Mem was liefst naar Duitsland teruggegaan, maar heit had een droom: een eigen lapje Friese grond, groot genoeg om er een paar eigen koeien op te houden. Een droom van hoop, zweet en geploeter. De goede man maar beulen en sparen om ooit keuterboer te worden. Zijn droom.

's Zondags liepen de ouders van Jogchum schoongeboend en op hun paasbest naar de hervormde kerk van Hommerts, ondertussen al met vijf kinderen in het kielzog. De orde van dienst stond in arbeiderskringen vast: zo snel mogelijk de schoolbank uit en onder de koeien. 'Heit nam mij mee naar zijn zomerwerk in polder Workumermeer. Turfmaken. Hete zomerweken, werken zolang het licht was. Het duurde een eeuwigheid tot het zaterdagavond was en de reis te voet naar Hommerts kon beginnen.'

De wereld was in de kindergen groot, oneindig groot, maar de tijd brak aan dat diezelfde wereld de jongen bekleemde. 'Mijn ouwe had het beste met zijn kinderen voor, hij moet ervan hebben gedroomd zijn beide zonen boer te kunnen maken. Je moet het plaatsen in de tijd van toen. Heit zou er uiteindelijk in slagen zelf in Hommerts een eigen keuterboerderijtje bij elkaar ploeteren.'

Jogchum stond op een herfstdag de sloten op te schonen, zijn vader maaide met een snijzeis riet en graspollen uit de walkanten van de sloot. 'Plotseling wist ik het zeker: dit leven wil ik niet. Ik durfde het heit niet mee te delen. De loyaliteit van het kind. Ik ben naar huis gelopen. Een moeder luistert en begrijpt tegelijkertijd.'

Jogchum werd in Sneek bakkersknecht bij Marten Hendriks aan de Lootsmadwarstraat en bleef daar tot in het dieptepunt van de crisis in de jaren dertig. Het waren de ventende bakkersknechten die in de crisisarmoe als eersten de muizen dood voor de kast zagen liggen. In 1932, toen hij het bakkersvak in zijn vingers had gekregen, viel er een oproep voor de militaire dienst op de mat. Haaks van lijf en leden werd hij goedgekeurd. Het avontuur trok. Achter de horizon kon het leven wel eens beter zijn. Fernweh, zeggen de Duitsers.

In 1933 fietste hij als soldaat bij het Detachement Wielrijders zingend van Vught naar Boxtel en terug. Hij was ondertussen kampioen banden plakken geworden. 'Wij rijden soms, een man of tien, op bandjes zacht als zij.' Het was nog de tijd van de soldatenliederen. Maar ook in het leger was het geen weelde. De soldaten werden weliswaar ruimhartig voorzien van eten en drinken, maar ze waren blijkbaar nog te duur op de kost: na een halfjaar zwaaide wielrijder Jogchum weer af.

Er leek geen werk te vinden, maar toch werd hij ingehuurd door een kabelbedrijf om brede sleuven langs de straatweg te graven. Daar ontmoette hij collega's die opgeleid waren als schoolmeester, monteur of architect. 'Op een middag stapte naast mij een man van de fiets. Bakker Gorter, die naast café Ozinga zijn zaak had. Gorter wilde mij als bakker hebben. Weer later kon ik voorman worden in het bakkerij fabriekje van Tjalsma in het dorp Offenwier, niet ver van Sneek.'

In 1938 was het nog altijd droevig gesteld met de werkgelegenheid. Waar was het beter? De immigratielanden hielden letterlijk de boot af. Een jaar eerder was Jogchums vader, zevenenvijftig jaar nog maar, overleden. Het had hem aangegrepen. Heits woorden zouden blijven hangen: 'Ga niet naar Duitsland, daar komen verkeerde mensen aan het roer te staan.'

Op een avond stond Jogchum in Sneek met zijn fiets aan de hand voor een groot aanplakbiljet naar een nieuwe droom te staren. Het beeld van een land vol mystiek, kleur en toekomst. Tegen het decor van purperen bergen een sawa, een kampong tussen de palmen, een droomhuis met veranda. Blanke mensen, bruine mensen. Nederlands-Indië, daar kon je vooruitkomen. Bijvoorbeeld in het KNIL, waar elke stoere knaap het op zijn minst tot onderofficier kon brengen.

'Het was alsof in mij een verdrongen droom ontwaakte. Op naar de Gordel van Smaragd, de archipel met een lengte van vijfduizend kilometer. De namen van de grote steden op Java en Sumatra en die van de belangrijkste steden zaten er bij mij ingestampt. Met dank aan schoolmeester Geart Cnossen in Hommerts.'

Op 17 januari 1939 stak Jogchum met de Volendam in zee, een maand later ontmoette hij in de trein tussen Batavia en Bandoeng Ruerd Jellema uit het dorpje Gauw bij Sneek. Jellema was al een tijd onderwijzer op Java. 'Hij stuurde me meteen naar de stadsbibliotheek. "Jongen, lees al die boeken. Als je ze uit hebt, breng ik nieuwe voorraad." Ik leefde serieus, deed mijn best, en het duurde niet lang of ik hield van Indië en de bewoners.'

Drie jaar later trouwde KNIL-onderofficier Jogchum H. Hoornveld in Soerabaja met de in Indië geboren luitenant dochter Lena Bollen. De bruiloft vond plaats op 15 januari 1942 in het chique hotel naast de grote hervormde kerk. Zij was net eenentwintig, hij tweeëndertig.

Het is tweeënzeventig jaar later. De bruidegom van toen reikt mij een foto aan. Een knappe jonge vrouw in smetteloos wit kijkt blijmoedig de toekomst tegemoet. Naast haar een krachtige, zelfbewuste man die er ook mag wezen. 'Van mijn kant was er geen familie, maar ik was de wereld te rijk met Lena.' Dan ernstig, voor het eerst licht aangedaan: 'Zij was lief en mooi. Maar wij waren nauwelijks een etmaal getrouwd of alle verloven werden ingetrokken. Aantreden. Japan viel Indië aan. Lena en ik moesten afscheid van elkaar nemen. Voor hoe lang?'

Op het vliegveld stonden de vliegtuigen in een rij startklaar. Met een groep infanteristen, waarover Hoornveld als sergeant-majoor het bevel voerde, moest hij de lucht in. Bestemming onbekend. 'In elk vliegtuig een groep van acht man. Eenmaal in de lucht kregen we in gaten dat het vermoedelijk richting Borneo ging. Een luitenant kwam met een indrukwekkend strijdplan: "Als er straks een Japanse jager langszij opduikt, stoten jullie met de loop van de karabijn de ramen uit deze kist, richten jullie op de cockpit van de vijand. En dan maar schieten!" Op dat moment wist ik al dat we de strijd hadden verloren. In vergelijking met de goed bewapende Japanners moest het KNIL zich bij wijze van spreken behelpen met pijl en boog.'

Ze landden met de Molukse Militaire Politie van het KNIL op een van de modernste vliegvelden, diep in Borneo. Hier werd hun duidelijk dat in het noorden van het Nederlands-Indische deel van dit grote eiland — achttien keer Nederland — de Japanse luchtmacht en marine geen half werk hadden geleverd. Het was meteen vechten tegen de bierkaai. Na drie maanden gaven het Nederlandse leger en het KNIL zich over. 'Ik had wel willen doorvechten,' zegt de honderdjarige driekwart eeuw later.

U was dan wellicht geen honderd geworden, zeg ik. De voormalige vaandrig schudt zijn hoofd en glimlacht. 'Niet eens drieëndertig, maar zo dacht ik er toen over. Ik hield van mijn beroep en van mijn Indië. Ons land heeft daar zoveel goede dingen gedaan. Die Jappen wilden een einde maken aan 347 jaar Nederlands koloniaal bewind! Dat laat je toch niet gebeuren? Ik vond dat ze op moesten hoepelen. En dat vindt deze ouwe nog. Maar ja, al na drie maanden kwamen wij knijp te zitten, onze legerleiding stak al te snel de handen in de lucht, met de hele bups belandden we in dat gore jappenkamp. Uiteindelijk was het daar geen leven meer.'

Na een zware dag van dwangarbeid in de rimboe kwamen ze dus die avond in het kamp terug. Drie lijken bij de poort. Lag Jentsje Beetstra uit de Legean er nou bij, of niet?

Jogchum Hoornveld: 'Ik probeerde te kijken. De lotgenoot en maat naast me kon het niet meer aanzien en draaide zijn hoofd af. Fout! Een Japanse kampwacht kwam dreigend met zijn stok op ons af en brulde met gillende stem tegen mij zoiets als: "Sla met deze stok je kameraad dood." Daar stond ik al met een knuppel in de handen. "Slaan jij! Zo niet, dan sla ik eerst je kameraad en daarna jou morsdood!"

"Sla me nu maar, Jogchum." Mijn kameraad moedigde me aan om hem te slaan! Dus ik begon wat tikken uit te delen, maar natuurlijk te voorzichtig. De Jap trok me de stok uit handen en toen heb ik toch zo ongenadig op mijn sodemieter gehad, ik kon bijna niet meer overeind komen. En opnieuw gaf hij me opdracht om mijn vriend met de stok af te ranselen. "Knuppel er maar op los!" schreeuwde de arme kerel, "anders slaat hij ons nog allebei dood." Dus toen heb ik wat harder geslagen.

Klaar, gebaarde de Jap, "stop nu eerst maar dat stapeltje lijken van vandaag onder de grond." En hij begon weer te meppen. De graven waren gelukkig al gegraven, we waren nauwelijks nog in staat een schop vast te houden. Ondertussen had ik geregistreerd dat we Jentsje Beetstra niet hadden begraven. Die avond was er voor ieder van ons een half kopje rijst als dagrantsoen. We hebben zo goed als dat ging elkaars wonden verzorgd.

"Jogchum," jammerde mijn zwaar geslagen kameraad, "nu heb ik toch zo gezegd dat ik niet langer wil leven, waarom sla je me niet dood?"

"Volhouden," heb ik voor de zoveelste keer gezegd, "jij en ik, wij zullen dit overleven."

"Overleven? Spreek jij van leven?"

"Om Lena houd ik het vol. Zij wil graag moeder worden, en ik vader."

Al die tijd had hij niets meer van haar gehoord.

'Ik moest wel aannemen dat ze in een vrouwenkamp van de Jappen zat. En hopen dat ze het zou klaren. En dan mijn moeder in Friesland. Zou ze, nu vader inmiddels was overleden, als weduwe het hoofd boven water kunnen houden? Weet je dat je onder zulke omstandigheden vaak aan je moeder denkt? In het kamp hield ik me tegenover de jongens groot en sterk, ik was hun wat oudere sergenteant-majoor, maar soms voelde ik me inwendig hopeloos.'

Ze wisten in het kamp dat het thuisland door de Duitsers bezet was, of bezet was geweest, en daarmee hield het op. Dat bijna heel Europa in lichterslaap stond, dat de geallieerden zich niet alleen in Zuidoost-Azië, maar ook vanuit Engeland opmaakten om met spectaculaire landingen en een enorm militair offensief een einde te maken aan de Tweede Wereldoorlog, daarvan hadden ze geen flauw vermoeden.

Hoornveld vertelt dat in al die ellende de Friezen niet vergaten elkaar te troosten. 'Treast' is voor een Fries meer dan 'troost'. 'Jentsje had zijn brits vlak boven de mijne. Op dagen dat hij geen stap meer kon zetten, moesten we hem de hele dag moederziel alleen achterlaten in een benauwde barak. Als ik dan 's avonds terugkwam, keek hij mij met een paar holle ogen smekend aan. "Jochum jongen, heb je het weer

kunnen klaren?" Wie niet in staat was om zelf zijn dagrantsoentje te halen, werd overgeslagen, dus bietste of jatte ik wat voor Jentsje. Soms probeerden we een deuntje te zingen waarin we zelf niet meer geloofden. "It wie op in moaie simmerjûn" (Het was op een mooie zomeravond).

Het wonderlijke was dat Jentsje op een ochtend weer met de andere gevangenen aan het werk ging. Gedwongen, natuurlijk. We moesten die dag met boten de Baritorivier oversteken. Jentsje was zo mager en zwak dat we hem aan de leren riem die hij om zijn middel droeg, in en uit de boot moesten hijsen. Op een namiddag — we bevonden ons diep in het oerwoud — was het bij hem weer helemaal op. "Jongens, ik kan niet meer."

"Kom op, makker."

"Nee, laat me hier onder deze boom liggen, de honden vinden me wel."

"Jij gaat mee!" brulden we dan. "Er is geen hond die jou lust, jij gaat terug naar de zomeravond in Legean."

Op een dag werd de evenwichtige en bedachtzame Jogchum Hoornveld door de Jappen aangewezen om met vijftig KNIL-gevangenen naar het vliegveld Samarinda n te verkassen. Hier, minder ver van de oostkust van Borneo, zou maandenlang zwaar werk moeten worden verricht. 'Voor mij was het opletten geblazen. In het belang van mijn mannen probeerde ik het met de Jappen aan te leggen, deed of ik ze goed gezind was. Terwijl ik me kon voorstellen dat ze op datzelfde moment op Java mijn vrouw aan het mishandelen waren. Het spelen van die bizarre dubbelrol onderging ik als een marteling, en toch hield ik het vol.

Bij Samarinda ii had ik ook weer een paar Friezen in mijn ploeg: Pieter Postma uit de buurt van Sneek en Willy van Dekken uit Leeuwarden. Beiden waren ze deskundig op het gebied van motoren, dus moesten ze de Japanse legervoertuigen in optimale conditie houden. Op een avond werden ze uitgekafferd omdat ze een van de wagens buiten het kamp hadden laten staan. "Dat ding is niet meer aan de praat te krijgen," verdedigden ze zich.

De werkelijkheid was dat ze alle vrachtauto's die op het kampterrein stonden onklaar hadden gemaakt, en dat ze die ene buiten het kamp met een trucje konden starten. Diezelfde nacht zijn Pieter en Willy het jappenkamp ontvlucht. Van beide jongens is nooit meer iets vernomen. Als het niet een kogel is geweest die een einde aan hun leven heeft gemaakt, dan moeten het wel Dajaks zijn geweest, de koppensnellers van Borneo.

Pieter vertrouwde een van zijn vrienden eens toe dat hij al een paar jaar geen antwoord meer had gekregen op de brieven aan zijn verloofde. "Ik begrijp het niet," zei hij dan, "we waren dol op elkaar." Een paar jaar na de oorlog ontdekte een vriend van hem in een militair tijdschrift een oproep van het meisje van Pieter. Ze had nooit meer iets van hem gehoord. Wie kon haar iets vertellen over haar vroegere liefde Pieter Postma? Achter de oproep school een tragedie: ze had zo lang op hem gewacht en was al met een ander getrouwd toen ze erachter kwam dat een van haar familieleden alle brieven van haar aan Pieter had onderschept en ze in een oude doos had weggestopt. Ze kreeg de brieven onder

ogen en haar oude liefde begon op te spelen. Uit de reacties op haar oproep zou haar echter duidelijk worden dat haar grote liefde in de oerwouden van Borneo aan zijn einde was gekomen.'

Jogchum Hoornveld en zijn mannen waren op sterven na dood toen er in augustus 1945 in het jappenkamp 550 kilometer stroomopwaarts aan de Baritorivier bijzonder nieuws kwam. Twee Amerikaanse atoombommen — de eerste op 6 augustus op Hiroshima, de tweede op 9 augustus op Nagasaki — waren genoeg geweest om Japan op de knieën te krijgen. Ondertussen naderden de geallieerden het kamp. Op Borneo waren dat vooral Australiërs.

Bevrijd. Het had niet langer moeten duren: Jogchum Hoornveld en de zijnen stonden met een been in het graf. Hoe blij kan je dan nog zijn? 'Je bent half dood, half blij, half bedroefd, het laat zich niet in woorden vangen. Ja, plotseling was er wel licht en hoop, vrijheid, eten, drinken. Je laat het als een naakt geraamte, staand of liggend, op je inwerken. Een stem in het Engels: "Woensdag komt er hier post voor jullie uit Batavia, Palembang, Bandoeng en Soerabaja." Wij waren bevrijd, maar de harde werkelijkheid was naar ons op weg.

Dan is het zover, ieder krijgt zijn post uitgereikt. De een durft een brief niet uit de envelop te halen, de ander trekt hem snel tevoorschijn en leest. Er wordt gezwegen, er vallen tranen van vreugde en van verdriet. "Nu ben ik helemaal alleen op de wereld," hoor je iemand naast je zeggen. Op elke oorlog volgt een naheffing.

"En voor jou post uit Soerabaja." Jogchum Hoornveld liep met zijn nog dichte envelop de poort uit naar de rivier. 'Ik wilde alleen zijn, vond een plekje tegen een hoge zandrichel. Ik voel nog die beklemmende sfeer, verkeerde in het volle daglicht, maar diep in me was het donker. Al in de eerste zin schreeuwde de hervormde dominee van Soerabaja het me toe: "Jogchum, je kunt je enigszins indenken dat ik deze brief met pijn in mijn hart moet schrijven."

Lena bleek al op 23 januari 1943, een jaar na ons huwelijk, in een jappenkamp te zijn omgekomen.'

De eeuweling is even uitverteld. Op het oog nog steeds onaangedaan komt hij overeind uit zijn praatstoel, recht zijn rug en verlaat de kamer van zijn appartement in Talma State te Heeg.

'Hij moet even naar het toilet,' verklaart Tryntsje Atsma uit Gaastmeer, die in 1948 'met de handschoen' met hem trouwde. 'Jogchum mag dan twaalf jaar ouder zijn — ik ben nog maar achtentachtig —, hij is een heel sterke en lieve en eerlijke man. We hebben het samen zo mooi als wat, we kunnen bijna alles nog zelf, doen hier in Talma State nog aan alles mee. En de vier kinderen zijn gezond en heel goed voor ons. Wij hebben samen besloten niet meer te huilen.'

De oude militair, want dat is en blijft hij, heeft weer plaatsgenomen in zijn stoel. En hij vertelt verder. 'Ook hier werd in de loop van 1945 met grote spanning een Rode Kruisbrief opgevouwen en gelezen. Door mijn zuster die toen in IJlst woonde. "Hij leeft nog."

Aan wat er na zijn bevrijding uit het jappenkamp gebeurde, maakt Hoornveld weinig woorden vuil. Met kleine vaartuigjes lieten de bevrijden zich onder leiding van Australische militairen honderden kilometers de Barito afzakken. Eindelijk kwamen ze terug in de bewoonde wereld. 'Onderweg zijn we ook nog per

abuis beschoten, maar we overleefden. Jentsje Jellema heeft het ook overleefd, maar is intussen — zoals zovelen — overleden.'

Op Java was er niet veel meer over van de economische infrastructuur van voor 1942. De Japanse bezetting had tienduizenden doden tot gevolg, en nu heersten er chaos en honger. Door de aftocht van de bezetters en daarna ook het gros van de geallieerde bevrijders ontstond er tussen oktober 1945 en begin 1946 een machtsvacuüm. Een gewelddadige vorm van nationalisme kreeg de kans de kop op te steken. Dat veroorzaakte nog eens duizenden doden.

Zoals het Jogchum Hoornveld verging — hij zat binnen een halfjaar weer op zijn oude gewicht —, zo verging het ook het Nederlandsch-Indisch leger. Het KNIL probeerde met adequaat optreden orde en rust te brengen. In de loop van 1946 zou dat met een Nederlandse strijdmacht van nog eens honderdduizend manschappen toch moeten kunnen lukken? Nee, het zou niet lukken. Jogchum Hoornveld is er snel over uitgepraat

Tryntsje Hoornveld-Atsma: 'In 1945 was ik negentien en Jogchum eenendertig, toen wij in Gaastmeer en Hommerts van zijn ontberingen hoorden. "Schrijf die jongen een brief," zei een kennis, "hij heeft zoveel moeten doormaken, hij kan wel wat steun gebruiken." Ze correspondeerden trouw, er ontstond een band, en die band zou nooit meer breken. Halverwege het Nederlandse militaire optreden op Java ging hij met kort verlof naar Nederland, naar Tryntsje in Gaastmeer.

Zij: 'Mijn droom kwam uit. Achter de brieven verschool zich een kerel uit één stuk. Ik was verliefd, en goed ook.'

Hij: 'Het kwam van beide kanten, op een landweg achter Hommerts-Jutrijp hebben we elkaar voor het eerst gezoend, en het smaakte naar meer.'

Zij: 'De tijd was kort, vloog om, hij moest terug naar Indië waar in 1948 een tweede zogenaamde politionele actie nodig bleek te zijn. Ik zou hem — zodra er in Indonesië een voor alle partijen acceptabel politiek compromis lag — achternareizen.'

Maar nog altijd hoopte en verwachtte Jogchum Hoornveld dat er voor hem in een Indonesië met een federatief Indonesisch staatsbestel, en samen met Nederland, een toekomst zou zijn. Hij droomde wel eens van een prachtig huis dicht bij een rivier op Borneo.

Hij: 'Ja, samen met haar.'

Tryntsje Hoornveld-Atsma: 'Onze regering hier bleek alleen mijn reiskosten te willen vergoeden als wij getrouwd waren. Ik durfde het wel aan om met de handschoen te trouwen, dat wil zeggen met volmacht officieel trouwen terwijl hij daar en ik nog hier was. Daarvoor hoefde ik alleen maar met een broer van Jogchum naar het gemeentehuis te gaan om het ja-woord te geven. En dan naar Indië. Het eerste ging door, het tweede niet. Want het nieuwe Indonesië wilde geen federatieve staat, het wilde helemaal los van Nederland verder. De strijd daar ging maar door, en de soevereiniteitsoverdracht liet maar op zich wachten.'

Jogchum Hoornveld kwam opnieuw terug. Niet om haar te halen, maar om samen met haar in Nederland een toekomst op te bouwen. In augustus 1949 zegende dominee Bruinsma van Gaastmeer hun huwelijk kerkelijk in.

Hij: 'Wacht even, ik moest nog wel een tijdje naar Indië terug. Pas in mei 1949 zou onze regering overstag gaan.'

Niet lang nadat de soevereiniteitsoverdracht was getekend, kwam hij terug in het land waar hij had leren melken, turf had gegraven en met de bakfiets voor bakkers had gewerkt. In 1957 sloot hij zijn militaire loopbaan af. Daarna zou hij diverse functies in de zuivel en bij snoepfabriek Tonnema in Sneek vervullen.

'Samen met Tryntsje heb ik nog tweemaal een reis naar mijn mooie Gordel van Smaragd gemaakt. Zij heeft daardoor nog altijd veel belangstelling voor wat ik daar heb meegemaakt.'

Het leed en de ellende van het jappenkamp? 'Ik heb het achter me gelaten, maar ben het niet vergeten. Nee, geen trauma's. Blijkbaar ben ik gezegend met een sterk gestel.' Dat laatste bleek trouwens al in de winter van 1956, toen hij dik tweeënveertig jaar oud was. Op maandag 14 februari van dat jaar schaatste hij de Elfmerentocht, een dag later reed hij de Elfstedentocht uit.

'Maar nog mooier dan dat Elfstedenkruisje was mijn eeuwfeest hier in Talma State, samen met Tryntsje, de kinderen en kleinkinderen. Ruim tachtig gasten waren er, en er kwamen minstens zoveel bloemen en kaarten. Onder de gasten waren ook de vijf "jongens" hier uit Heeg en omgeving, ik bedoel de jongens die na de oorlog verplicht naar Indië moesten. Die knapen zijn veel jonger, hooguit negenentachtig. Ze hadden na hun Indiëtijd wel eens het gevoel gehad dat ze het aan niemand kwijt konden, maar bij de ouwe Hoornveld kunnen ze er altijd mee aankomen. Het was op mijn honderdste verjaardag, op oudejaarsdag 2013, en we hadden samen dat gevoel van *old soldiers never die*.'